

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/337001746>

# Adli Süreçlerde Engellilerin Adalete Erişimi ve Adli Sosyal Hizmetin Rolü

Conference Paper · January 2018

CITATIONS  
0

READS  
305

2 authors:



Ali Taşci

Ataturk University

9 PUBLICATIONS 3 CITATIONS

SEE PROFILE



Mehmet Başçillar

Malatya Turgut Özal University

24 PUBLICATIONS 10 CITATIONS

SEE PROFILE



İSTANBUL - 2018

# ULUSLARARASI ENGELLİ HAKLARI KONFERANSI ENGELLİLERİN ADALETE ERİŞİMİ

**ESHİD**  
Eşit Haklar  
İçin  
İzleme Derneği



## **Adli Süreçlerde Engellilerin Adalete Erişimi ve Adli Sosyal Hizmetin Rolü\***

*Ali Taşçı, Mehmet Başçılar, Tuba Nur Oğuz, Beste Menekşe*

Temel insan hak ve özgürlükleri çeşitli organlarca ihlal edilebilmektedir. Hakları ihlal edilen, ötekileştirilen veya toplumdan dışlanan söz konusu gruplar dezavantajlı gruplar olarak ifade edilmektedir. Dezavantajlı konumda bulunan gruplar arasında engelliler de yer almaktadır. Engelli bireyler, dünyanın her yerinde içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmede çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Toplumsal yaşama katılımının önündeki söz konusu engeller, bu kişilerin ayrımcılık, hak ihlali ve yoksulluğa maruz kalma risklerini de beraberinde getirmektedir. Engellilerin adalete erişimi ve adli süreçlerde görülen engelli bireylere yönelik önyargılar, olumsuz tutumlar ve adliye binalarına yönelik fiziksel çevrenin engelli bireyler için erişilebilir olmaması bazı düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ne var ki bu konuda yeterli düzeyde çalışmalar yapıldığını söylemek güçtür. Söz konusu koşullar haklarını savunmada yetersiz kalan veya haklarından haberi olmayan gruplara yönelik mesleki müdahaleleri gerekli kılmaktadır. Bu meslek grubu içerisinde yer alan sosyal hizmet uzmanları, evrensel olarak tüm bireylerin toplumdaki kaynaklara ulaşması, engellerin ortadan kaldırılması, engelli haklarının elde edilmesi ve korunması yönündeki mücadelede önemli

---

\* Bu yazı Konferans'a bildiri olarak sunulmuştur.

roller üstlenebilmektedir. Bu bağlamda, engelli bireylere yönelik ayrımcılığa karşı uygulamalar ve yapılacak çalışmalar noktasında sosyal hizmetler uzmanlığına ve çokdisiplinli bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada engelli bireylere yönelik ayrımcılık, güncel gelişmeler ışığında ele alınmıştır. Sosyal hizmet uygulamaları, hem makro düzeyde engellilere yönelik dışlanma ve ayrımcılığı önlemeyi, hem de bireylerin hak savunuculuğunu içeren çokboyutlu uygulamalardan oluşmaktadır. Çalışmamız, adalete erişim konusunda eşit olmayan uygulamalara ve bu alanda yaşanan güçlükler yer vermektedir. Engelli bireyin adalete erişim konusunda engelli bireylere hizmet verecek personel eksikliği, haklarını savunma konusunda sağlanan imkânlar, adalet ve hak arama özgürlüğü, ruh sağlığı hizmetlerinin ve yasal düzenlemelerin yetersizliği, yasal düzenlemelerin etkin şekilde uygulanmaması, fiziki çevrede gerekli düzenlemelerin yapılmaması, toplumun olumsuz bakış açısı ve eğitime erişimde yaşanan güçlükler sosyal hizmet disiplininin rolleri ışığında irdelenmiştir.

## Giriş

Toplum birbirinden farklı özellikleri ve gereksinimleri olan bireylerden oluşmaktadır. Eşitlik, “toplumdaki tüm bireylerin fark gözetilmeksizin sosyal, siyasal ve hukuksal haklar yönünden ayrıma uğramaması durumu” olarak tanımlanmaktadır (Acuner, 2008). Eşitlik kavramını TDK (2018) ise “bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayrım bulunmaması durumu” olarak belirtmektedir. Hak, özgürlük, adalet gibi birçok kavramı bünyesinde barındıran eşitlik kavramı, ilk insandan günümüze kadar gittikçe önem kazanmış ve farklı disiplinlerce çeşitli açılardan ele alınmıştır (Heywood, 2012). Bireyler eşit yaşam koşullarına sahip olmadığı gibi eşit haklara da sahip olamamaktadır. Bireylerin yaşam koşullarını etkileyen, bireysel farklılıklardan dolayı ayrımcılığa maruz kalan ve temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan her türlü durum insan haklarının ihlali kapsamına girmektedir (Özdemir, 2007). Toplumsal olarak üzerinde söz birliği bulunduğu varsayılan ayrımcılık kavramının, insanlar arasındaki eşitlik fikri ve ilkesi anlayışından ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Bu anlayış, her insanın doğuştan eşit olduğunu ve ayrımcılığın eşitlik prensibine uymadığını vurgulamaktadır (Gül ve Karan, 2011). Kavramsal olarak ayrımcılık, önyargulardan kaynaklanan bir dışlama ve baskı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılığın önlenmesi ve insan hakları açısından öneminin fark edilmesi açısından ayrımcılık kavramının kapsamı ve türleri konusunda fikir birliği sağlanması ve kavrama yönelik farkındalığın ölçüsü son derece önemlidir (Göregenli, 2012).

Sosyal devlet ilkesini benimsenmiş veya sosyal devlet olma iddiası bulunan devletler açısından adalete erişim noktasında sağlanan imkânlar, hak temelli bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. “Sosyal devlet”, “refah devleti” ya da “sosyal refah devleti” tanımları aynı kavram ve olguyu ifade etmektedir. Uluslararası alanyazında, “sosyal devlet (*social state*)” yerine genel olarak “refah devleti (*welfare state*)” ya da “sosyal refah devleti (*social welfare state*)” tanımları kullanılmaktadır. Ancak sosyal devlet kavramına yönelik, üzerinde uzlaşılan bir tanımlama söz konusu değildir (Aktan, 2008). Sadece hukuksal açıdan sağlanan eşitliğin ötesinde adalete erişimde eşitliğin sağlanması noktasında çodisiplinli bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu işbirliği içinde yer alan meslek gruplarından biri de sosyal hizmetlerdir. Sosyal hizmet mesleği bireylerin toplumsal kaynaklara ulaşması için bireyler ve kaynaklar arasında bağlantı kurması ve doğrudan engellileri odağına alan çalışmalarıyla (Sheafor ve Horejsi, 2012) adalete erişimde önemli bir konumda yer almaktadır. Adalete erişim, her şeyden önce bir haktır. Toplumsal kaynakların ve erişim imkânlarının her birey için eşit olacak biçimde şekilde paylaşılmamasından dolayı adalete erişimde sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için toplumsal kaynakların eşit dağıtılması ve bu eşitlik anlayışına yönelik farkındalığın korunması önem kazanmaktadır.

## **Engellilerin Adalet Hizmetlerine Erişimde Karşılaştığı Sorunlar**

Engellilere yönelik farkındalık için engelli bireylerin adalete erişim hakkının güvence altına alınması son derece önemlidir. Bu nedenle adalete erişim kavramıyla neyi ifade ettiğimizi belirlemek önem taşımaktadır. Adalet Bakanlığı'nın 2010-2014 dönemi için hazırladığı stratejik planda adalete erişim, “toplumun tüm kesimlerinin gereksinim duydukları adalete kolay

yollarla ulaşabilmesi ve haklarını eşit şekilde arayabilmesi için devletin tüm imkânları sağlaması ve imkânların varlığını etkin bir şekilde tanıtması” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre “mahkemelerdeki düzensizliklerin makul sürede çözülmesi, tarafların yaptığı yargılama giderlerinin kabul edilebilir düzeyde olması, basit anlaşmazlıkların yargı önüne getirilmeden çözülmesi, yargılama basamaklarının basitleştirilmesi, adli yardımın etkinleştirilmesi” gibi konular adalete erişim sürecinde değerlendirilmektedir (Kalem Berk, 2011). Adalete erişim hakkı sadece adliye binalarında sunulan hizmetler olarak değerlendirilmemekte, sosyoekonomik imkânların sağlanması da bu hizmetler kapsamında bulunmaktadır. Devletin sadece adliye binalarını inşa etmesi ve adliye personeli atması engellilerin adalete erişim hakkının sağlanması için yeterli olmamakla beraber, mevcut adliye binalarında yeterli ölçüde engelli dostu düzenlemelerin yapıldığından söz edilememektedir (engelli yolu, kabartma yazı, sesli uyarı sistemleri vb.). Benzer şekilde adliyelerde işaret dili bilen tercüman istihdam edilmemektedir. Bundan dolayı engelli bireylerin dava süreçleri aksamakta ve adil yargılanma hakları ihlal edilmektedir. Barolarda adli yardıma ihtiyaç duyan engelliler için bir birim bulunmamaktadır (Ertürk vd., 2014). Yoksulluk engelli bireylerin yargı harçları ya da avukat ücreti gibi dava açmak için gerekli masrafları karşılayamamasıyla birlikte baroların engelli bireylerin haklarına yönelik duyarlı bir sistem oluşturmadığı görülmektedir. Engellilik sorunsalı Türkiye’de birçok kurum ve kuruluşun kapsamına girmektedir. Bu durum mevzuat yapısının dağınıklığına ve görev, yetki ve hizmet karmaşasına neden olmaktadır. Bu sebeple engelli bireylerin haklarına yönelik düzenlemeler mevzuatta yer almasına karşın uygulamada aksaklıklar görülmektedir (Özgökçeler, Alper, 2010). TOHAD’ın (2016) verilerine göre, engelli bireyler fiziksel ve cinsel şiddet, istismar ve kötü muameleye maruz kalmaktadır. Daha çok zihinsel engelli bireylerin maruz kaldığı cinsel şiddet, adli süreçlerde problem haline gelmektedir. Zihinsel engelli bireyler bu gibi durumlarda kendilerini koruyamadıkları, ifade edemedikleri ve haklarını savunamadıkları için adli süreçlerde davalar engelli bireylerin rızası olduğu varsayımı doğrultusunda sonuçlanabilmektedir. Bu sorunlar basın yayın organları aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılsa da engellilerin adalete erişimde karşılaştığı sorunları aşmaya yönelik sosyal politikalara rastlanmamaktadır.

## Engellilerin Adalete Erişiminde Sosyal Hizmetin Rolü

Barker (2003) adli sosyal hizmeti “Kanunlara, adli konulara ve bakım ve ceza ehliyeti gibi konuları içeren suçla ilgili durumlara, sosyal hizmet uygulamasının özel olarak odaklanmasıdır” şeklinde tanımlamaktadır. Wormer ve arkadaşları (2008) adli sosyal hizmeti, “mağdur ve suçlu gruplara yönelik ihtiyaç duyulan hizmetler ve bir suça karışmış kişi ve mağdurlara yönelik yürütülen politikalar, uygulamalar ve sosyal çalışmalar” olarak tarif etmektedir. Robbins ve arkadaşları (2014) ise adli sosyal hizmeti en dar anlamda, “sosyal hizmet uygulamaları ile hukuk sisteminin kesişimi” olarak tanımlamıştır. NOFSW’ye (2015) göre adli sosyal hizmet, kanun ve adli sistemlerle ilgilenen sosyal hizmet uygulamasıdır. Bu mesleğin uygulama alanı, ceza ehliyeti ya da sorumluluğu için değerlendirilen, tedavi edilen suçlulara yönelik hastanelerden psikiyatrik kliniklere kadar uzanmaktadır. Adli sosyal hizmet uygulamacısının işlevi, adli mekanizmayla ilgili çeşitli birimlere (mahkeme, savcılık, kanun uygulayıcılar, avukatlar vs.) yönelik danışma, eğitim ve rehabilitasyon hizmeti sağlamayı içermektedir.

Sosyal hizmet uzmanları mesleki müdahalede çeşitli roller üstlenmektedir. Adalete erişimde engelli bireylerin haklarına yönelik farkındalıklarını artırmayı amaçlayan eğitimci rolü, engelli bireyler ile sistemler arasında iletişimi sağlayan arabulucu rolü ve adalete erişimde yaşanan sorunların yetkili makamlara iletilmesi için savunuculuk rolü bulunmaktadır. Eğitimci rolüyle sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılara “uyarlanabilir beceriler” kazandırmayı amaçlamaktadır. Engellilerin ihtiyaç duyduğu bilginin “açık bir şekilde aktarılabilir” ve “sistem tarafından anlaşılabilir” olması gerekmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 1990). Buna göre, eğitimci rolüyle sosyal hizmet uzmanı adalete erişimde engelli bireylerin haklarının farkında olmasını sağlamakta ve sorunların çözümünü kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Örneğin, dava sürecinde ihtiyaç duyulması halinde işitme engelli bireyler için işaret dili tercümanı istihdamının mümkün olduğu bilgisiyle müracaatçının adalete erişim sürecinin hızlanması sağlanabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların adli kurumların çalışanlarıyla yaşayabilecekleri iletişim sorunlarını görmek ve bu sorunlara çözüm bulmak konusunda arabuluculuk rolünü üstlenmektedir (Uçan, 2015). Sosyal hizmet uzmanları arabuluculuk rolüyle adalet sistemi içinde müracaatçıların haklarına daha

kolay erişebilmelerine destek olma imkânına sahip olmaktadır (Mayer, 1995, s. 615). Engelli bireylerin adli süreçlerde kurumlar ve kurum çalışanlarıyla yaşadığı problemlerin ortak bir çözüme ulaşabilmesi için sosyal hizmet uzmanları taraflar arasında köprü görevi görmektedir.

Savunuculuk rolünün hukuk disiplininin alınmış bir kavram olduğu belirtilmektedir. Savunuculuk, “sosyal adaleti güvence altına almak ve elde tutmak amacıyla, bir ya da daha fazla kişi, grup ve topluluk üzerinde doğrudan eylem biçimini temsil etme eylemi” olarak tanımlanmaktadır (Haynes ve Mickelson, 1995). Zastrow’a (2004) göre savunuculuk konumu, sosyal hizmet uzmanına müracaatçılara bir ya da daha fazla politikada faydalı bir değişiklik sağlama yollarını oluşturma yetkisi vermektedir. Böylece, sosyal hizmet uzmanları adalete erişimde engelli bireylerin düşüncelerini özgürce ifade edebilmelerinde ve haklarının tarafsız bir şekilde savunulmasındaki engellerin önüne geçmekte, bireylerin hak ve adalet savunuculuğunu üstlenmektedir.

## Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma sonucunda engellilerin adalete erişim noktasında sorunlar yaşadığı, engellilerin haklarının bilerek ya da bilmeyerek ihmal edildiği, engellilerin hakları ve adli sürecin işleyişi hakkında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu, adli sosyal hizmet uzmanlarının dosya yükü ve adli vakalara yönelik çalışmalarından dolayı engellilere yönelik çalışmalarda yetersiz kaldığı, engelli haklarına yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Adalet alanında görev yapan tüm personelin engellilere yönelik uygulamalarda bilgi sahibi olması açısından sosyal hizmet disiplininin eğitimci rolü hayati önem taşımaktadır. Engel türüne göre bireylere sunulacak hizmetler çeşitlilik göstermektedir. Bu alanda görev alacak personel istihdamı son derece önemlidir. Engelli bireylerin hizmetlere ulaşması noktasında toplumsal ve kurumsal kaynakların tesisine gereksinim duyulmaktadır. Toplumsal olarak engelli bireylerin haklarına yönelik makro düzeyde farkındalık çalışmaları yürütülmelidir. Engellilere yönelik hizmetlerde ailelerde adli süreç hakkında bilgilendirilmelidir. Engelli çocuklara yönelik uygulamalarda sosyal hizmet uzmanları savunucu roller üstlenmeli ve adli süreçler takip edilmelidir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında engellilerin adalete erişimine dönük protokoller yapılmalıdır.



## Kaynakça

- Acuner, S., “Kadın ve Eşitlik”, Bia Haber Merkezi, bkz. <http://eski.bianet.org/2006/04/11/75646.htm> (09.05.2008).
- Aktan, Coşkun Can (2008), *Sosyal Refah Devleti*, İstanbul: Okutan.
- Ashman, Kirst Karen ve Charles Zastrow (1990), *Understanding Human Behavior and the Social Environment*, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Barker, R.L. (1999), *The Social Work Dictionary*, 4. basım, Washington DC: NASW Press.
- Ertürk, K. Levent, Şimşek, A. Aslı, Songür, D. Gülseren ve Şengül, Gökhan (2014), “Türkiye’de Engelli Farkındalığı ve Engelli Bireylerin Adalete Web Erişilebilirlikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilgi Dünyası*, s. 382- 385.
- Gül, İdil Işıl ve Karan, Ulaş (2011), *Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Göregenli, M. (2012), “Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık”, K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içerisinde, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 21.
- Haynes, Karen S., Mickelson, James S. (2003), *Affecting social change: Social workers in the political arena*, Boston: Pearson.
- Heywood, A. (2014), *Siyasi İdeolojiler*, Ankara: Adres Yayınları.
- Horejsi, Charles J., Sheafor Bradford W. (2014), *Sosyal Hizmet Uygulaması*, Nika Yayınları, Ankara.
- Kalem, Berk, S. (2011), *Türkiye’de Adalete Erişim: Göstergeler ve Öneriler*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Mayer, B.S. (1995), “Conflict resolution”, *Encyclopedia of Social Work*, Washington, DC: NASW Press, s. 613-622.
- National Organization of Forensic Social Work (2015), *What is Forensic Social Work?* Bkz: [http://nofsw.org/?page\\_id=10](http://nofsw.org/?page_id=10), Erişim Tarihi: 16.12.2015.
- Özdemir, S. (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* [Elektronik Sürem], İstanbul: Entegre.
- Özgökçeler, S., Alper Y. (2010), “Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi [An Assessment of The Turkish Disability Act in View of Social Model]”

- Robbins, S.P., Vaughan-Eden, V., Maschi, T.M. (2014), *It's Not CSI: The Importance of Forensics for Social Work Education*, Journal of Forensic Social Work.
- TOHAD (2016), "Engelli Bireylere Yönelik Fiziksel-Cinsel Şiddet, İstismar ve Kötü Muamele Olayları İzleme Raporu".
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, "Eşitlik" bkz. <http://www.tdk.gov.tr/TR/Soz-Bul.aspx?> (18.06.2008).
- Uçan, Gülten, İldan Çalım, Selda, Yıldırım, Şeyda, "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sağlık İletişimi Alanındaki Rol ve Fonksiyonları", *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), Aralık 2015.
- Wormer. K., Roberts, A., Springer, D.W., Brownell, P. (2008), "Forensic social work: Current and emerging developments" (ed. B.W. White), *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare*, John Wiley and Sons: USA.
- Zastrow, C. (2004), *Introduction to Social Work and Social Welfare*, USA: Thomson Brooks/Cole.